

Beszélgetés Kocsis Zoltánnal

„Ha a kultúra teljesen elsorvad Magyarországon, akkor Magyarországot leírják.”

Lapunk előző számában útjára indítottuk azt a sorozatot, amelynek célja a magyar zenekari kultúra állapotának felmérése, és párbeszéd kialakítása a legfontosabb tennivalókról. Neves művészek és szakemberek megszólaltatásával, véleményük megismertetésével kívánunk választ kapni a szakmát foglalkoztató aktuális kérdésekre:

- Mit nevezhetünk felelős zenekarvezetésnek, koncepciózus zenekarépítésnek?
- Hol húzható meg a határ az igazgatók és karmesterek jog-, illetve felelősségi körei között?
- A mai, sokat utazó, sokfelé elkötelezett karmesterek képesek-e felelős művészeti vezetőként zenekarépítéssel foglalkozni?
- Elérhető-e megfelelő művészi színvonal közalkalmazotti munkaviszonyban, örökös zenekari állások mellett és a Kjt. bértábla szerint, vagy szükséges a rendszeres, a zenekaron belül nyújtott teljesítmény alapján történő minősítés, differenciált teljesítménybér, sőt, nem megfelelő teljesítmény esetén akár a munkaviszony-megszüntetés eszközének használata is?

! Ön szerint milyen az ideális feladatmegosztás egy mai szimfonikus zenekar managementjében?

– Szerintem az ideális felállítás az, ahogy a mi zenekarunk is működik. Tehát nem jó, hogy ha túlságosan sok hatalom összpontosul egyetlen ember kezében, viszont nagyon jó, hogy ha valamiféle demokratikus szellem hatja át mondjuk a hárompólusú, tehát adminisztratív, művészeti és gazdasági vezetést.

! Mi a véleménye a napjainkban eléggé elbarapózott nemzetközi gyakorlatról, vagyis arról, hogy egy-egy neves szimfonikus zenekar állandó karmestere mindössze néhány hetet tölt a zenekaránál?

– Egy zenekar akkor jó, hogy ha stílusa van, profilja van, ezt pedig csak egyetlen vezető tartós működése tudja garantálni, viszont egy bizonyos színvonal alatt ez nem nyilvánvaló. Ugyanakkor ez az egész vendégkarmesterkedés nagyon jó dolog. Én is időről időre szeretem látni és hallani a zenekart más keze alatt, mert friss a látásmód, a kitekintés lehetőségét pedig meg kell adni a zenészeknek. Esetleg a művészi elveimmel homlokegyenest ellenkező, de mégiscsak érdekes előadás kerekedhet ki az egészből. És ez nemcsak a kitekintés

lehetősége miatt hasznos a muzsikuskok számára, hanem a miatt is, hogy kicsivel jobban el tudják helyezni magukat a világban. De nem lehet egy zenekart pusztán vendégkarmesterekkel üzemeltetni. Én például évi 35 hetet töltök a zenekaromnál. És mindazoknál a zenekaroknál, ahol egyetlen koncepciózus művészi elképzelés dominál, előbb-utóbb hallhatóvá válik az eredmény, amit különben vendégkarmesterek kilincselgetésével nem lehetne garantálni. Én ebben hiszek. Új Mengelbergekben, új Furtwänglerekben, új Toscaninikben, új Bruno Walterekben.

! A zenekari muzsikuskok tekintetében mit tart ideális foglalkoztatási formának? Sokan ugyanis a művészi színvonal veszélyét látják a batározatlan idejű kinevezésekben, illetve a korábbi közalkalmazotti jogviszonyban.

– Véleményem szerint nem jó az a zenekar sem, ahol túlságosan nagy a fluktuáció, és túlságosan sok a szerződéses viszonyban lévő muzsikusk, mivel kell, hogy egy zenekarnak magja legyen. Ráadásul egy olyan magja kell, hogy legyen, amely tökéletesen tisztában van a bécsi klasszikusok minden csínjával-bínjával. Természetesen lehet a muzsikuskokat sakkban tartani pénzzel és a létbizonytalanság lebegtetésével, de kér-

dés, hogy a muzsikusk ilyen esetben mennyire érzi magáénak a zenekart. Mert én azt gondolom, hogy az igazi együttes az, ahol mindenki valahol egy kicsit a magáénak érzi az egészet. Nem akarok ilyen kommunista szövegeket felemlíteni, de én úgy gondolom, hogy például annak idején a Mozgó Világban egyetlen olyan szerkesztő sem volt, aki ne érezte volna a lapot tökéletesen a magáénak. Pontosan tudta Aczél György, hogy mit kell szétverni. Én sokszor kijelentettem már, ebben az esetben is, hogy egyetlen olyan tagom sincs, akitől szívesen megválnék. És nem csak a művészi kvalitások miatt mondom ezt, hanem azért is, mert én valahol azt érzem, hogy ők méltósággal viselik a posztjukat. Minden alkalommal, amikor külföldről hazatérek, megtanulom tisztelni a saját zenekaromat, mert annyival jobbak.

! Pedig, ha jól tudom évek óta nem volt fizetésemelés a zenekarban, létszámcsökkentés viszont igen.

– Sőt, összességében több százmillió forintot vontak el a Nemzeti Filharmonikusoktól, mivel a kultúrától politikailag kockázatmentesen lehet akár milliárdokat is elvonni, ugyanis emiatt biztosan nem fognak tömegek az utcára vonulni. Sőt, sokan azt gondolják, hogy amit a kultúrától vonnak el, azt rájuk fogják fordítani. Hogy ez mennyire nem így van, azt az mutatja, hogy a mélyszegénység nem csökken.

! Naponta látjuk, hogy más területeken sokkal nagyobb összegű közpénzt dobna ki az ablakon annál, mint amennyit általában a kultúra finanszírozására fordítanak...

– A Bartók Új Sorozat lemezösszkiadást például egy magánszemély és az NKA szponzorálja. A teljes keretnek, ami összesen 180 millió forint, még csak egy részét használtuk fel, és a 32 részes sorozat felénél járunk, bár máris óriási nemzetközi visszhangot váltott ki, és számos rangos díjat nyertek a sorozat egyes darabjai itthon és külföldön. Ennél az összegnél azonban nagyságrendekkel több folyik el vagy tűnik el nyomtalanul. És ha ez az összeg az ország költségvetésében egy tétel, akkor már valóban nagyon nagy baj van.

FOTO: FENÉGI ANDREA

■ *Mekkora lenne az a költségvetés, ami ismét kiegyensúlyozott feltételeket teremtené a magas színvonalú művészi munkához?*

– Mi tulajdonképpen a 2000. évi költségvetés reálértékét várjuk vissza. Az egy európai szemmel nézve tisztességes összeg volt, amiből lehetett gazdálkodni. Nyugodtan kijelenthetem, hogy mi most már az x-dik számvevőszéki és APEH-vizsgálat után is emelt fővel léphetünk az emberek elé, hogy nem tékoztunk el egyetlen fillért sem, teljesítettük, sőt túlteljesítettük a kötelességünket. Mondok egy példát: az év elején bemutattuk Schönberg Mózes és Áronját. Ez egy rendkívül nehéz, sok előadót foglalkoztató kórusopera, ami befejezetlen maradt. Én megírtam hozzá a harmadik felvonást, és január 16-án előadtuk. Az opera befejezéséért, betanításáért, elvezényléséért, az énekesek és a kórus korrepetálásáért egyetlen fillért nem kaptam a fizetésemén kívül. A következő koncertünket négyszer adjuk elő vidéken, ott is külföldi szölistánk lesz, és azokat a koncerteket is szolgálatban, fizetésért csináljuk.

■ *Feltételezem, hogy a jelenlegi költségvetésből külföldi szölistákat sem nagyon tudnak meghívni.*

– Igen. Kétlem, hogy Pinchas Zukerman ma már eljönne-e annyi pénzért, amennyit neki tudnánk fizetni, ahhoz képest, mint akkor, amikor legutóbb itt járt. De hát nem ő volt az egyetlen természetesen. Az, hogy Gidon Kremer az idei szezonban játszik, az a mi személyes jó barátságunknak köszönhető vagy, hogy Repin itt játszott, az is annak volt az eredménye. Természetesen ez nagyon jó dolog. De még nagyobb dolog lenne, ha olyan külföldi művészt is meghívhatnánk, akihez nem fűz személyes ismeretség, viszont nagyon szeretném, ha játszana.

■ *Ez mindenképpen értékválságot jelez, hiszen ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy ambuláns fehérművésztársakat egy*

kereskedelmi csatorna egyébként megbukott valóságshow-jában, mindenféle előképzettség nélkül való szereplést követően egy ország művész uraz.

– Persze országa válogatja, hogy ki elé milyen követelményeket állítanak, de az tény, hogy a Mózes sajtókampánya során igen sok emberrel volt szerencsém beszélgetni és meg is ismerkedni, mégis elenyészően kevés volt az olyan ember, aki a témában olyan felkészültséget árult el, hogy azzal a közönség elé lehet lépni, akár egy riport erejéig. Ez nagyon elgondolkodtató, hiszen mindössze a Biblia elejének ismeretéről van szó, ha a dolgot vallástörténeti szempontból értékeljük, és ha Schönberg ennyire sem tudott megkapaszkodni valahol ott hátul a kisagyakban, akkor nagyon nagy baj van. Azért harminc évvel ezelőtt ez más volt. Azt lehet mondani, hogy a közönség maga érzékenyebb, fogékonyabb, és talán műveltebb is volt – most nem az általános, hanem a zenei műveltséget hangsúlyoznám –, ami két előnnyel is járt abban az időben: az egyik, hogy nem volt mindennek sikere, de nem is lehetett a bővít eladni, olyan módon, ahogy ma el lehet. Ma olyan hajmeresztő produkcióknak van sikerük, hogy az ember elképed. Fellépett itt például a világ egyik legünnepeltebb fiatal pianistája, aki játszott egy olyan Bartók 2. zongoraversenyt, hogy komolyan gondolkoztam azon, hogy ne hagyjam-e ott az előadást. Zajos sikert aratott. Tehát nyilvánvalóan nem a zenének van sikere. Ezt a tendenciát nagyon sokan észreveszik, ráharapnak, és olyan irányba fordítják a tevékenységüket, hogy az könnyen fogyasztható és könnyen eladható legyen. Itt van például ez a rengeteg cross-over megmozdulás. Ezek, szerintem nemigen használnak a zene, a nagybetűs Zene fennmaradásának, viszont sokkal inkább használnak az olyan előadások, mint a Mózes és Áron, amely azért mégis csak megmozgatott egy pár elmét, méghozzá olyan módon, ahogy az itt nem történt meg az elmúlt években.

■ *Igen, az teljesen bizonyos, hogy egy-egy ilyen előadás után hosszú távon dolgozik az emberben az élmény...*

– Számomra az igazi koncertélmény az, amely maradandó. Miért van az, hogy például Marta Argerich minden koncertjének minden hangjára emlékszem, amit hallottam. De Polliniról is elmondhatnám ugyanezt. És miért van az, hogy bizonyos nemzetközileg felkapott művészek koncertjéről csak annyi maradt meg, hogy rosszul játszott. Azt hiszem, hogy valamilyen módon teljesen

átvette az uralmat a piackutatás, a marketing, tehát az okosan végzett marketinglépések hihetetlen előnyhöz tudják juttatni azt, akire mint versenylóra rátett valaki, valamit. Ugyanakkor működik egy másik mérce is, a maradandóság mércéje, és az bizony azok alapján a faktorok alapján működik, amit az előbb elmondtam: tehát, igen, lehet, hogy kevésbé híres ez meg ez a művész, de hónapok múltán is emlékszem a koncertjére.

■ *Ez nem mentség, csak magyarázat, hogy abban az időben, amikor én elkezdtem a zenetanulást, Kodály még élt. És az ember szinte magán érezte a tekintetét.*

– Nem tudom, hogy mit szólna ehhez a mai világhoz, és nem tudom, hogy Bartók mit szólna. Kurtág mindenesetre elment.

■ *Az informatikai és kommunikációs forradalom, aminek most a tanúi vagyunk, hatásában felér az ipari forradalommal. Annyira előtérbe került a vizualitás, vagyis hogy állandóan csak tömörített képes üzeneteket nézünk, hogy lassan generációk szoknak le az olvasásról és ez által a gondolkodásról.*

– Itt lesz megint hihetetlenül aktuális Mózes, aki állandóan az eszméről beszél, a képek ellenében. Én azt gondolom, hogy talán, mire az én életem véget ér, már nem is lesz olyan jelenség, hogy valaki megnéz egy filmet és utána azt mondja, hogy neki a könyv jobban tetszett, mivel a könyvet már nem is ismeri. Én alig láttam egyébként olyan filmet – képi megvalósításról beszélek –, ami lefedte volna a könyvről alkotott véleményemet. Nem hiszem, hogy egy más műfajba adaptálva egy igazán értékes irodalmi munkát maradéktalanul lehetne élvezni, illetve hogy ne vetődne bennem föl az, hogy nekem a könyv nagyobb élményt adott. Miért? Mert élénkebb a fantáziám, mint ennek a filmrendezőnek. És a film különben is csak egyféle szempont alapján tud láttatni, a könyvről meg nagyon sok minden eszébe jut az embernek. Nem hiszem, hogy például a Mester és Margaritát meg lehetne úgy filmesíteni, hogy az maradéktalanul kielégítse a nézőt. Az előbb említett tendenciákkal, amit, jó, nevezzünk informatikai forradalomnak, nemcsak az olvasásról szoktunk le, hanem egész egyszerűen az értékes, de nehezen fogyasztható műfajok eltűnésének tendenciája is velejár, és kezdünk átcsúszni, egy olyan világba, ami a felszínen sokkal könnyebb, élhetőbb, ugyanakkor sokkal kevesebbet ad. Ennek végpontja, nem tudom, hogy hol lesz. Talán

eltűnik a szerelem, vagy eltűnik a jóindulat. Egy nagyon technokrata világ felé sodródunk. Ha csak azt nézzük, hogy ez milyen roppant károkat okozott már családokban, akkor el kell gondolkodnunk, mert valahol mégiscsak a családban kezdődik meg egy gyermek emberré válásának folyamata, és ha tényleg leszokunk az olvasásról, és a könnyebben fogyasztható dolgok felé fordulunk, ahelyett, hogy megpróbálnánk asszimilálni a nagy szellemi kincseket, akkor nagyon nagy bajok lesznek. Csak, hogy egy nagyon egyszerű példát mondjak: felmérést lehetne végezni arról, hogy hány családban van zongora manapság. És miután a probléma a családokban kezdődik, mert ki szánná például muzsikusként a gyermekét, amikor jól menő bróker is lehet belőle, akkor nem csoda, hogy a probléma eszkalálódik a tanintézményekben, ahol az ének-zene oktatás kötelező jellegét eltörölték, a Kodály-módszert pedig módszeresen építik le Kodály halála óta. Akkor ez ott kulminál, hogy egyre kevesebb lesz mondjuk a zenész, a nagy számok törvénye alapján pedig egyre kevesebb lesz a jó zenész, és hiába bővelkedünk mondjuk még mindig tehetségekben a Kárpát-medencében, amikor ez a dolog nem tud érvényre jutni, mert már más tendenciák uralkodnak. Inkább elmegy akárhova, hogy több pénzt keressen, mintsem oboázza.

! *Ezzel szemben rengeteg tehetséges fiatal muzsikusként állás nélkül, és már a külföldi állások többsége is betelt számukra.*

– Igen, ugyanakkor azt látom, hogy még mindig sok az olyan zenész, aki a régi világból, vagyis a „nem próbazenekar vagyunk, hanem hangversenyzenekar” világból maradt itt. Ne tagadjuk, ilyen is van. Az tény, hogy nagy a mozgás országszerte zenekar ügyben, és hát nem lehet lemaradni, mert akkor a fenntartó szerv szélnek ereszt minket. Ez a Damoklész kardja még mindig nagyon sok zenekar feje felett ott lóg, pedig nagyon nagy szükség van rájuk. Én soha nem leszek annak az elitista nézőpontnak a híve, amely szerint egy-két elitista együttesen kívül fel kell itt számolni mindent. Az aranycsapat mögött is létezett a fociban egy második és harmadik vonal, és e mögött nagyon komoly, megint csak szociológiai nézőpontból nézve, valószínűleg nagyon érdekes jelenségek voltak. Lehet, hogy ezzel most magam ellen beszélek, de nem győzöm hangsúlyozni, és ha kell ezerszer is elmondom, hogy engem még az általam vezetett művészeti együttesek sorsánál is jobban érdekel magának a zenének a sorsa. És elsősorban ezért harcolok, hogy ez ne sérüljön. Mivel lehet a legeredményesebben harcolni? Jó előadásokkal.

! *A zenetanulás azonban, még ha csak a zene élvezetének képessége érdekében történik is, gyermekkortól kedve következő és módszeres tanulást követel meg, ami esetleg olyan piacképesebb tantárgyaktól veszi el az időt, mint például a nyelvtanulás.*

– Ugyanakkor az is fixa ideám, hogy a tehetség mindenképpen utat tör, és ha valaki nagyon akarja, és megvan benne a képesség, akkor mindenképpen eljut ahhoz a célhoz, amit kitűzött maga elé.

! *Abhoz viszont elsősorban nem tehetség kell, hogy valaki jó közönség legyen, hanem műveltség. Viszont éppen a műveltség az, ami úgy tűnik, hogy ebben a mai értékrendben nem térül meg.*

– Ebben nem tudok ítéletet mondani, mert nem látom át az egész folyamatot. Egy biztos, hogy a statisztikák riasztóak arra nézve, hogy mennyien mennek zenészek, mennyien morzsolódnak le, kik azok, akik ezen a pályán eredményesen meg tudnak kapaszkodni: nagyon perspektívátlan a pálya. Tehát nem lenne nagy csoda, ha nemsokára drasztikusan csökkenne a színvonal. Ezért én nem csinállok titkot abból, minthogy igenis ismételtén megpróbálom magyarázni az ország vezetőinek, hogy vigyázzanak, mert ha a kultúra teljesen elsorvad Magyarországon, akkor Magyarországot leírják. K.R.

„A muzsikusból azt kell kihozni, ami benne van”

**Beszélgetés Kovács Jánossal,
a Magyar Állami Operaház és a
Budapesti Filharmóniai Társaság
Zenekarának első karmesterével
zenekari működéséről, Operaházról,
repertoárjáról és társulatépítéséről.**

! *Manapság sokan támadják az állami fenntartású művészeti intézmények közalkalmazotti státuszait, mondván, hogy a túlzott biztonság nem ösztönzi a művészeket egyenletesen magas színvonalra. Ön, aki bosszú ideje a Budapesti Filharmóniai Társaság és az*

Operaház zenekarának első karmestere, hogyan vélekedik erről?

– Az én praxisom és tapasztalatom alapján, a muzsikusként 95 százaléka azért megy zenekarba, mert a szólista karrierje ugyan nem sikerült, de az életét a zenére tette föl, és csak a minimumot kell megadni hozzá, hogy eljuttassa azt, amire képes. Valóban van egy 5-10%, aki nem tartozik ebbe a kategóriába, de ezek miatt nem lehet azt mondani, hogy a közalkalmazotti státusz egyenlő a lusta, nyugdíjas állással. Ez rossz kifacsarása a dolgoknak. Nagyon kár, hogy ennek a nevében megvádolják a szakmát, és nagyon kár, hogy ez ellen az 5 vagy 10 % ellen nem lehet a közalkalmazotti jogviszony megre-

formálásával úgy védekezni, ami a lusták és alkalmatlanok kiszűrését jelentené. Ehhez nem az évenkénti próbajáték, vagy a minősítés kellene. A minőség megőrzésének a kérdése egyébként nem olyan egyszerű dolog, de ezt irgalmatlanul felfújták. Ennek az eredete, hogy néhány túlzott ambícióval rendelkező karmester, amikor zenekart kap a kezébe, akkor hirtelen azt gondolja, hogy X városi zenekart a Bécsi Filharmonikusok szintjére emeli, és azt hiszi, hogy ő ezt meg tudja csinálni. Holott, egy karmesternek, aki vezető pozíciót kap egy zenekarnál, az a kötelessége, hogy fölmérje a zenekar adottságait. Egy zenekar adottságait nemcsak művészi, hanem egyé-